

Ilkka Mäkinen

Virolainen kirjastohistoria

Veskimägi, Kaljo-Olev: Kahti kappi on ühhetassa majas tarwis: leiwakappi ja ramatokappi. Eesti raamatukogude ajalugu. S.l. 2000. 480s. ISBN 9985-60-863-1

Virossa saatiin vironkielisen kirjan juhluvuonna 2000 aikaan se, mistä Suomessa vasta uneksitaan: kirjastohistorian täysipainoinen kokonaisuus. Kaljo-Olev Veskimäen kirja on vaikuttavaa, viihdyttävää ja kiihdyttävää luettavaa. Tähän antaa hyvät edellytykset Viron ja sen kirjastojen värikäs historia, joka osin sisältää samanlaisia elementtejä kuin Suomen historia, mutta etelässä on usein jouduttu ottamaan vastaan huonompia vaihtoehtoja tarjolla olleista. Raskaat vaiheet ja käsittelemättömät kipupisteet ovat jättäneet Veskimäen kirjaan selvät jäljet. Hän kirjoittaa persoonallisella tyylillä, jossa on paljon sarkasmia ja ironiaa, liekö sitten tyypillisesti virolaista. Näillä keinoilla voi hallita emotionaalisuutta, joka koettujen vaiheiden jälkeen pyrkii nousemaan pintaan.

Yksi virolaisten traumoista on se, että maassa asui vieras herraluokka, saksalaiset, joka omisti maat ja sen asukkaat, hallitsi kaupungeja eikä juuri osoittanut kiinnostusta paikallisten asukkaiden kieleen ja kulttuuriin. Koska Virossa puuttui saksalainen maalaisraivaus, siellä korostui kansanryhmien apartheidmainen erottelu toisaalta saksalaisiin kaupunkilaisiin ja säätyläisiin sekä toisaalta virolaisiin maalaisiin. Kun saksalaisten oheen vielä Suuren Pohjan sodan jälkeen tulivat venäläiset vallanpitäjät, tuntuu tätä taustaa vasten virolaisten kansallinen herääminen 1800-luvulla keväiseltä jäidenlähdeltä. Näin se ilmenee myös kansankirjastojen leviämässä.

Kirja kattaa kaikki julkiseen käyttöön tarkoitetut kirjastotyyppit, sekä yleiset että tieteelliset, mutta painopiste vaihtelee ajanjaksosta toiseen sen mukaan millä kirjastotyyppillä on ollut suurin merkitys kansallisesta näkökulmasta. Lukuseurat, oppikoulut ja yliopisto olivat saksalaisia (osin venäläisiä), minkä vuoksi ennen itsenäisyyttä

(1918) huomion keskeisimpiä kohteita ovat kansankirjastot ja muut kansanvalistuspyrkimykset. Itsenäisyyden aikaa käsittelevässä osuudessa on tasapaino tieteellisten ja yleisten kirjastojen välillä; silloin rakennettiin perustaa, jolle ei ehditty pystyttää taloa. Vuonna 1925 astui voimaan yleisiä kirjastoja koskeva laki, joka toi valtionavun kuntien ja seurojen kirjastoille. Kehitys oli ripeätä, joskaan ei riehakasta. Kääntöpuolella oli se, että valtionavun kautta pyrittiin estämään “ala-arvoisen” kirjallisuuden hankkimista kirjastoihin. Ohjailuun käytettiin velvoittavia kirjaluetteloita. V. 1934 alkaneella puolidiktatuurin kaudella kirjastot joutuivat suoranaisten sensuurin kohteeksi.

Virossa sensuuri on useaan otteeseen ollut uhka kansallisen kulttuurin kehittymiselle ja säilymiselle, näin jo tsaarin Venäjän aikana mutta ennen kaikkea Neuvosto-Virossa. Neuvostoaajasta puhuttaessa pääpaino kirjassa on tieteellisissä kirjastoissa. Kun yleiset kirjastot joutuivat läpikotaisin alttiiksi neuvostojärjestelmälle ja sillä tavalla menettivät kansallista merkitystään, tieteellisissä kirjastoissa käytiin virolaisen kulttuurin elonjäämistäistelua kaikessa hiljaisuudessa. Tässä taistelussa olivat tärkeitä muuten surullisen kuuluisat spetsfondit (venäjäksi spetsshran), joihin kerättiin yleisöltä piiloon kiellettyä kirjallisuutta. Niissä säilyi edes muutamina kappaleina itsenäisen Viron ajan kirjallisuus, joka muuten oli suurelta osin tuhottu.

Veskimägi on jo aiemmin julkaissut neuvostoaajan sensuurista teoksen ”Nõukogude unelaadne elu. Tsensuur Eesti NSV-s ja tema peremehed” (1996). Sekä sen että tämän kirjastohistorian julkaisemisen suomeksi olisi arvokas asia. Tietomme Viron historiasta perustuvat liian pitkälle pinnallisuksiin.